

EVE İŞ VERME, İSCİLER VE SENDİKALAR

Yıldırım KOÇ

BUGÜNÜN gelişmiş kapitalist ülkelerinin geçmişinde yaygın olarak görülen bir uygulama, eve iş verme sistemiydi. Feodalizmin çözüme döneminde loncaların yapısı da dağıldı. Ustaların önemli bir kısmı, bu dönemde güçlenmiş olan tüccarlar için mal üretmeye başladı. Bu üretim dükkânlarda ve ev halkının da katılmasıyla evlerde gerçekleştiriliyordu. Ticaret hacmi büyüdükçe, tüccarların sağladığı hammadde ve aletlerle evde üretimde bulunan ve üretilen ürünü tüccara devredenlerin sayısı arttı. "Eve iş verme sistemi" (putting-out, Verlag) denilen bu uygulama, üreticilerin çok yoğun bir şekilde sömürülmesi temelinde, tüccarların elindeki sermaye birikimini hızlandırdı ve tüccar-sanayicilerin, tarihsel gelişimindeki bir sonraki aşama olan imalathanelere geçmesinde etkili oldu.

Eve iş verme sistemi kapitalizmin gelişmesiyle ortadan kalkmadı. Endüstri üretimi içindeki payının azalmasına karşın, mutlak miktarlar olarak önemini yitirmedi. Bazı mallarda eve iş verme ve evde ailenin tüm bireylerinin (çocuklar ve yaşlılar dahil) katılımıyla üretim sürdü. Örneğin, ABD'de Connecticut Eyaletinde 1934 yılında Eyalet Çalışma Müdürlüğü tarafından hazırlanan bir rapora göre, çengel, çıtçı, çengelliğne, topluğne, madeni düğme gibi malların evlerde üretimi yaygındı. Evinde üretim yapılan 129 aile üzerindeki bir incelemeye göre, ailelerin "96'sında 16 yaşından küçük çocuklar çalışıyordu. Bu çocukların yansı 12'den küçük yaştaydı. Otuz dördümlün yaşı sekiz ve aşağısında, on ikisi ise beş yaşından küçüktü." (Rapor metni için bkz., Huberman, Leo, *Feodal Toplumdan*

Yirminci Yüzyıla, Bilim Yay., 1976, s.145-147) Bu çalışma karşılığında verilen ücret ise, doğal olarak, işyerlerinde çalışanların aldığından çok altındaydı.

Eve iş verme sistemi, işçilerin öncelikle en zayıflarını (işsizler, kadınlar, çocuklar, sakatlar, yaşlılar, emekliler, eski hükümlüler, günün ancak belirli saatlerinde veya belirli bir süresinde çalışabilenler, aldığı ücret veya aylıkla geçinemeyerek genellikle gizli olarak ikinci bir iş arayanlar, vb.) en temel toplumsal politika önlemlerinden yararlandırmadan en yoğun bir şekilde çalıştırmaya dayanmaktadır.

Bu sistemin önemi, yaşanan ekonomik bunalım döneminde artmıştır. Ekonomik bunalımdan çıkabilmek için önerilen yollar arasında Friedmancılık yaygın kabul gördü. Friedmancılığa göre, işverenle işçi, devletin ve sendikaların müdahale ve koruyuculuğu dışında "özgürce" karşı karşıya gelmelidir. Bu önerinin doğal sonucu, yaşamını sürdürebilmek için başkasına ait bir işyerinde çalışmak zorunda olan işçinin köleleştirilmesidir.

Friedmancı politika, işçilerin belirli yasalar aracılığıyla devletçe korunmasına ve sendikalarda veya benzer örgütlerde örgütlenecekleri kendi çıkarlarını savunmalarına karşıdır. Az gelişmiş ülkelerde bile bunları bugünün koşullarında gerçekleştirmek büyük ölçüde olanak dışıdır. Bu durum ortaya çözüm olarak serbest bölgeleri ve eve iş verme sistemini çıkarmaktadır.

Uluslararası Tekstil, Giyim ve Deri İşçileri Federasyonu'nun 1980 yılı sonunda hazırladığı bir rapora göre ("Serbest Ticaret Bölgeleri"), 1966 yılından önce dünyada sadece iki tane serbest ticaret bölgesi var-

ken, 1978 yılı sonunda sayıları 52'ye çıkmıştır.

Serbest bölgelerde öngörülen, çokuluslu tekellerin büyük fabrikalarının binlerce ve ön binlerce işçiyi koruyucu yasaların ve sendikaların kapsamı dışında "özgürce" çalıştırmasıdır. Türkiye'de de serbest bölgeler konusunun birkaç kez gündeme geldiği anımsanacaktır. Serbest bölgelerin ortaya çıkışı ve Türkiye'deki işçi hareketi üzerindeki etkisi iki ayrı yazıda ele alınacaktır.

Serbest bölgelerle büyük fabrikalar için öngörülen uygulamaların küçük miktarlarda yaygın üretimde ve ülke sınırları içinde gerçekleştirilmesi ise eve iş verme sistemidir. Kapitalizmin gelişiminin ilk aşamalarının belirgin uygulaması, 1970'lerin ekonomik bunalımının koşullarında yeniden gündemdedir.

Milton ve Rose Friedman, 1979 yılında yayınladıkları *Seçmeye Özgür* (*Free to Choose*) kitabında, önerdikleri politikaların başarıyla uygulandığı bir yer olarak Hong Kong'u göstermektedirler. Hong-Kong'la ilgili olarak 1 Mayıs 1977 tarihli Manchester Guardian'da yayınlanan bir yazıda, eve iş verme uygulamasına ilişkin olarak şunlar anlatılmaktadır:

"Eğer fabrikalardaki işçiler yetersiz korunmaktaysa, oyuncak bebek elbiselerinin dikiminde veya askerler veya kauçuk hayvanlar gibi küçük oyuncakların parçalarını birleştirmede veya boyamada yabancı ve yerli şirketlerin çalıştırdığı binlerce ev işçisi daha da az korunmaktadır. Hong Kong'un herhangi bir yerleşim bölgesinde 5 yaşındaki çocuklardan 70 yaşındaki büyükanne ve büyükbabalara kadar ailenin tümü sabahın erken saatlerinden gece geç vakitlere kadar dikmiş dikmekte, bu elbiseleri bebeklere giydirmekte,

parçaları birleştirmekte ve boyamaktadır. Bu ordu Hong Kong'un iş yasalarının bile tamamıyla kapsamı dışındadır... Bir dul kadın, yalın bir şekilde şunları söylemektedir: 'Eğer ben çalışmazsam, açlıktan öleceğim.' " (Aktaran, Tyler, Gus, "The Friedman Inventions," *Dissent*, Summer 1980, p.279-280)

Eve iş verme sistemine Türkiye'de de uzun yıllardır rastlanmaktaydı. Özellikle konfeksiyon ve hediyeelik eşya dalında İstanbul ve çevresinde bu uygulama oydukça yaygındı. 1975 yılında İstanbul'da Topkapı Davutpaşa'da elektrik duyu üreten Emfa Elektrik Malzeme fabrikasında da benzer ilişki görmüştüm. İşyerinde 75 işçi çalışıyordu. Fabrikadaki işçiler gündüzleri duy parça-

larını üretiyorlar, akşamları bunları evlerine götürüyorlardı. Bu parçalar 5 vidanın sıklmasıyla birleştiriliyor. Bu işi akşamları tüm aile veya gündüzleri kadınlar ve çocuklar yapıyordu. Bu iş için verilen ücretin son yıllarda artıp artmadığını sorduğumda, değişmediği yanıtını almıştım.

Bursa ve Denizli yörelerinde de evdeki dokuma tezgahlarıyla tüccara mal üretme çok yaygındır. Sümerbank ise bu işi daha sistemli yapmaktadır. Açılan halıcılık kurslarını bitirenlerin evlerine Sümerbank'ın tezgahları yerleştirilmekte, yün ve model Sümerbank'ça sağlanmakta ve atılan düğüm sayısına göre (parça başı bir ücret) ödeme yapılmaktadır.

Son yıllarda yaşanan ekonomik bunalım işsizliği artırdı ve ailelerin gerçek gelirlerini büyük ölçüde dü-

şürdü. Ayrıca dış pazara açılma veya ithal mallarıyla yarışmak durumunda kalma, işletmelerin daha ucuza mal üretmesini zorunlu kıldı. Birçok işletme ise, bunun gerçekleştirilmesinin yolu olarak üretim teknolojisinin daha ussallaştırılması yerine, işçileri daha uzun bir süre, daha yoğun bir şekilde ve daha ucuza çalıştırma yöntemini benimsedi. Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler bazı malların üretiminde Sosyal Sigortalar Kurumu'na bildirmeden kaçak işçi çalıştırma uygulamasını yaygınlaştırdılar. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise kaçak çalıştırmadan daha da kötü sonuçları olan eve iş verme sistemi yaygın olarak gündeme geldi.

20-23 Ocak 1982 tarihli Günaydın Gazetelerinin eki olarak verilen Saklambaç'larda Fusun Arsan tarafından hazırlanan bir dizi röportaj

yayınlandı. Dizi röportajın adı, "Evine Bolluk Getiren Kadınlar" idi. Bu dizi, bilebildiğim kadıyla, eve iş verme uygulamalarına ilişkin en derli toplu ve güncel bilgileri içermekte, önemli bir uygulamayı belgelemektedir. Ancak yazının amacının bu sergileme olduğu kanısında değilim.

Dizi, evde iş yapabilmenin ve "aile bütçesine katkıda bulunabilmenin" mümkün olduğunu vurgulayarak başlıyor:

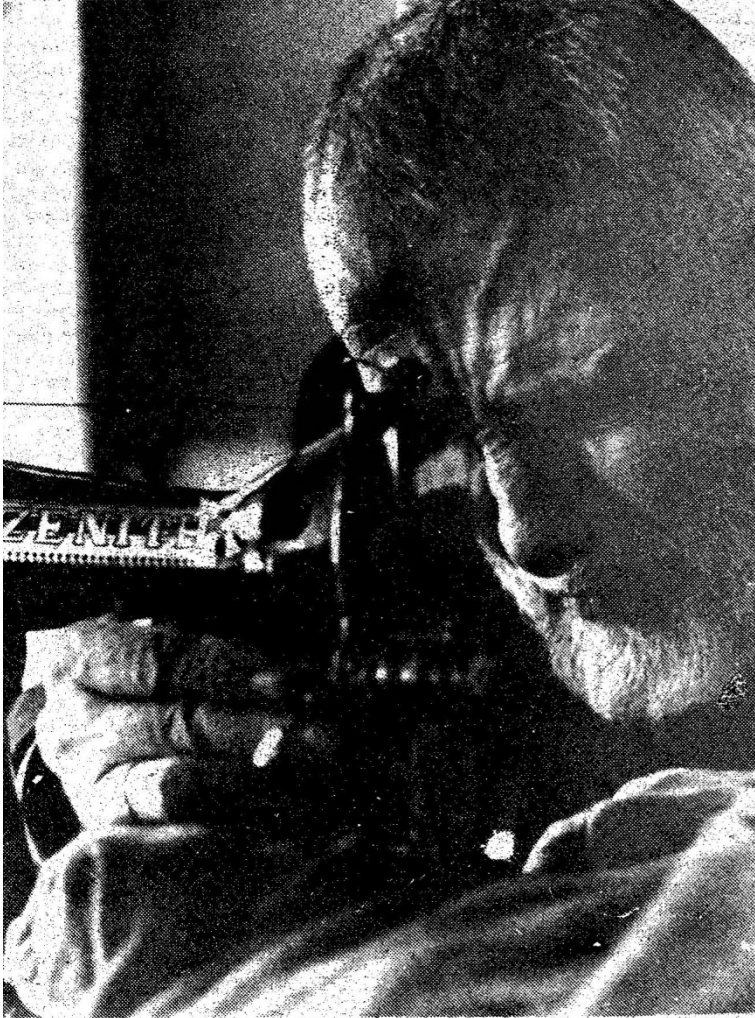
"Şimdilerde hazırlanmakta olan yeni Medeni Kanun'a göre, evin geçimine katkıda bulunmayan kadını, kocası boşayabilecektir... Türkiye'de nasıl bir gizli işsizlik var ise, bir kadının işsizliği ve bu gücün üretime katkısı var. Ev hanımı, ev kızı diye bilinen pek çok kadın, kız evlerinde ev işlerini aksatmadan para kazanabilmenin yolunu bulmuş. Bir mesleği olmayan, yeterli eğitim görmemiş kadın da isterse, hem de evinde çalışıyor. Böylece sokakta işine gidip gelmek için para ve zaman kaybına da uğramadan hem evinin işlerini görebiliyor, varsa çocukları ile ilgilenebiliyor, hem de boş saatlerinde seçtiği işten aile bütçesine katkıda bulunabilecek geliri elde ediyor. Evinde çalışan iki çocuklu bir ev hanımı, Fatma Tuğ, "bir ev hanımı günlük programını iyi hazırlarsa, ev işlerine ve çocuk bakımına ayırdığı zamanın dışında hayli boş saatler bulabilir. Bu saatleri komşuda dedikodu yaparak, arkadaşlarla çay içip oyun oynayarak da geçirmek mümkün, çalışarak da. Önemli olan çalışmayı istemek veya ekonomik nedenlerle buna mecbur olmak" diyor." (Saklambaç, 20.1.1982)

Dizide getirilen ve bu işi örgütleyenlerin öne sürdüğü ikilem, tembellikle çalışma arasındadır. Ancak, "çalışma" diye savunulan, eve iş verme sistemi içindeki yoğun ve yıpratıcı üretdir. Daha önce çalışmak zorunda olmayanların iş hayatına atılmaları zorunlu kılan gelir düşüşleri gözardı edilmektedir.

Yazıda, "mesleği olmayan" ev kadınlarına da umut verilmektedir:

"Belli bir mesleği olmayan kadınlar ne iş yapabilir, diye karamsarlığa kapılmadan önce, evlerde yapılmakta olan bazı işlere ve gelirlerine göz atmakta yarar var."

Dizide verilen çizelgeden ise geçerli parça başı ücret düzeyini öğrenebiliyoruz: İlik açmak 1 lira, düğme dikmek 1 lira, pantolon dikisi temizlemek 5 lira, biçilmiş etek dikmek 100-125 lira, yün kazağın yakasını geçirmek 25-50 lira, pardösü eteği bastırma 10 lira, kesek ağığı yapmak 10 lira (kilosu), darbeli

"Çocuklar çocukluklarını bilemeyecek, yaşlılar yaşlılıklarını..."

(Fotoğraf: Murat Köseoğulları - AFSAD)

Yaşanan ekonomik bunalım işsizliği artırdı (Fotograf: Kemal Cengizkan, "İşsizler" - AFSAD)

el presi ile zil butonu basmak 15 kuruş (tanesi).

Dizinin ikinci gününde, bu şekilde çalışan bir ev kadının ayda ortalama net 24 ile 45 bin lira arasında bir gelir sağlayabileceğinin işverenlerce belirtildiği ileri sürülüyor:

"Evlerinde çalışan ev hanımlarına ve kızlarına çeşitli işleri veren veya onlardan alan çeşitli işyerleri yetkilleri bu tarz çalışma ile bir kadının ayda en az 10 bin lira kazanabileceğini, ortalama 24 ile 45 bin lira arasında gelir temin etmesinin de pek mümkün olduğunu bildirdiler."

Sosyal Sigortalar Kurumu verilerine göre, 1981 yılı Haziran ayında Sigortalıların prime tabi ortalama günlük geliri brüt 542 liraydı (Maliye Bakanlığı, 1981 Yıllık Ekonomik Rapor, s.135). Bu miktarın 1982 yılı Ocak ayına kadar 650 liraya çıktığını düşünsek, aylık brüt gelir 20 bin lira civarında olacaktır. 20 bin liranın neti ise yaklaşık 13 bin liradır. Bu durumda evdeki kadının ve dolayısıyla çocuğun, yaşlının, emeklinin ve benzeri durumda olanların bu "çekici" işe ilgi duymaları kaçınılmazdır.

Bu işlerde çalışmak isteyenler nasıl iş bulacaklar, ne yapacaklardır.

30

Dizi bu konuda da bilgiler içeriyor:

"'Böyle hanımlar hepimizin başına' dedirtecek, hem evinin işini aksatmayan, hem de 'çalışıyorum' diye gürlüti patırtı koparmadan elinin emeği, alınının teriyle para kazanmasını bilen, üstelik de bu durumu olağan görenlerden bazıları şöyle diyor," denildikten sonra, 25 yaşındaki bir hanımın evde dikiş işinden ne kadar memnun kaldığı anlatılıyor. Sözü edilen hanım şöyle konuşuyor:

"Sultanhamam'da iş verecek o kadar çok işyeri var ki, benim gibi pek çok kişi bu sahada rahatça geçebilecek parayı kazanabilir."

Evde kesekâğıdı yapan 19 yaşındaki bir hanım da şöyle yol gösteriyor:

"Kesekâğıdı yapıyorum. Kâğıdı dışarıdan almak şartıyla haftada 2 ile 4 bin lira arasında para kazanabiliyorum. Üstelik benim bu iş için evimden çıkmam da gerekmiyor. Kâğıdı kapıma getiriyorlar ve bir haftanın sonunda da gelip kesekâğıtlarını alıyorlar. Hiçbir becerisi olmayan herkes bu işi rahatça yapabilir."

İki çocuk annesi bir hanım da, işverenin evine koyduğu bir darbeli pres makinesi sayesinde nasıl "raha-

ta erdiğini" anlatıyor. Resminin altında da "hem ev kadını, hem sanayi işçisi" sözcükleri var:

"Çalışmak isteyen mutlaka bir çözüm buluyor. Örneğin, ben biri 2 yaşında, diğeri 8 aylık çocuklarımı bırakıp da herhangi bir işe gidemeyeceğimden ne yapabilirim diye soruştururken, bazı komşularımdan evde darbeli el presi ile zil butonu basabileceğimi öğrendim. İşvereni buldum. Evime makinesini koydu ve o gün bugün çok şükür rahatım."

Genç hanımın ayrıca, "dışarda çalışmamı istemeyen eşim şimdi memnun, hatta benimle gurur duyuyor" dediği belirtilmektedir.

Dizinin üçüncü günü, evde dikiş dikerek çeyiz parasını biriktiren genç bir kızıdan, gündüz işte çalıştıktan sonra ikinci bir iş olarak akşam evde daktilo yazan bir hanımdan söz ediliyor.

Son gün ise, işçilere hep sunulan umut gündeme getiriliyor: "Ev işçiliğinden patronluğa." Görüşülen hanımın evinde ufak sis eşyaları yaparak işe başladığı ve 5-6 yıl içinde "patron olduğu" belirtiliyor:

"5-6 yılda iş bugünkü duruma geldi. Şimdi evimin bulunduğu apartmanda bir ikinci daireyi atölye olarak tuttum ve yanımda çalıştırdığım insanlar var... İç piyasada başarılıyım. Şimdi gayem ihracata dönük çalışmak."

Kendileriyle görüşülen hanımların anlattıkları, eve iş verme uygulamasının oldukça yaygınlaştığı ve sistemleştiğini göstermektedir. Özellikle gerçek gelirlerdeki düşüşle, bankerlerin yüksek faiz ödemelerinin sona ermesiyle ve bu dizinin de yardımıyla, son aylarda daha da yaygınlaştığını düşünmenin yanlış olmayacağı kanısındayım.

Tekstil Sendikası'nda görüştiğim bir yetkili, eve iş vermenin yaygınlaştığını gözlemlediklerini belirtmiş ve bu uygulamalara bir de örnek vermiştir. İstanbul'da Broderiteks fabrikasında tül üzerine makinelerle gupür dantel işlenmektedir. Makineden çıkan dantellerin oldukça uzun süren bir kesme, temizleme, gözden geçirme aşaması vardır. Bu iş eve iş verme sistemiyle yapılmaktadır. Genellikle fabrikada çalışan işçiler aksamaları bu dantelleri evlerine götürmekte, bitenleri ise sabahları geri getirmektedir. 13-14 metrelik bir top dantel için 500 TL. ödenmektedir. Aynı işin fabrikada sigortalı ve sendikali işçilere yaptırılmasının maliyetinin 2000 TL. olacağı tahmin edilmektedir. Bu danteller Arap ülkelerine satılmaktadır.

Benzeri uygulamaların yaygınlığı

Bursa İpekli Dokumacılar Derneği Başkanı'nın yaptığı bir açıklamadan da görülebilir. Açıklamada, Bursa'da fason çalışan yaklaşık 20 bin dokuma tezgahı bulunduğu belirtilerek şöyle denilmektedir:

"Bursa'daki bu binlerce tezgahta 50 bin kişi çalışmaktadır. Kendimiz, çoğumuz, çocuğumuz işçiler hep birlikte çalışırız. Çalışma üç vardiya üzerinden 24 saat devam eder. Tüccarın verdiği iplikleri metre üzerinden dokuruz. Dokunan kumaşın cinsine göre metre başına alacağımız ücreti üyesi olduğumuz Esnaf ve Küçük Sanatlar Derneği Bursa Şubesi ile İşveren Sendikası saptadı. Ancak daha sonra çoğunluğu İstanbullu olan tüccarlar aralarında anlaşarak, saptanan ücretin altında ücret vermeye başladılar. Geçen yıl 17 liraya dokuduğumuz saf floşa bu yıl 12,5 lira veriyorlar." *Milliyet*, 15.9.1982).

Evlerde çalışan bu kişilerin tüzel durumu nedir?

İş Yasası, işçiyi "bir hizmet akdine dayanarak herhangi bir işte ücret karşılığı çalışan kişi" olarak tanımlamaktadır. Evde çalışan, işverenin işyerinde değildir. Aralarındaki ilişki de uygulamada bir hizmet akdi olarak değerlendirilmemektedir. Hizmet akdi çerçevesinde parça başı veya götürü iş mümkündür. Ancak uygulanan yöntem bir istisna akdi biçiminde sunulmaktadır. Bu durumda işçi (evde çalışan) İş Yasası kapsamı dışına çıkmaktadır.

Böylece işverenin kendi işyerinde çalışan işçilere karşı İş Yasası kapsamındaki yükümlülükleri ortadan kalkmakta, serbest bölgelerde büyük işletmeler için arzulanan uygulama bir anda gerçekleşmektedir. Evde çalışan kişi, Sosyal Sigortalar Yasası kapsamı dışında da kalmaktadır. İlgili yasanın 2. maddesi sigortalıyı şu şekilde belfirmişir: "Bir hizmet akdine dayanarak bir veya birkaç işveren tarafından çalıştırılanlar bu kanuna göre sigortalı sayılırlar." Ayrıca 3. maddede de "herhangi bir işverene hizmet akdiyle bağlı olmaksızın kendi nam ve hesabına çalışanlar"ın sigortalı sayılmayacağı açıkça belirtilmiştir.

Evde işçi olarak çalışanın bu tüzel durumu, Orman İşletmelerinden götürü iş alan orman işçilerinin durumunu anımsatmaktadır. Sorunları da benzerdir. Ancak orman işçileri birbirleriyle bağlantıdayken, evlerde çalışanlar birbirlerinden kopuktur.

Ekonomik bunalım ailelerin gerçek gelirlerini iyice azaltmıştır. İşsizlik de artmaktadır. Bu süreç işle-

diği ve bu süreci değiştirmek mümkün olmadığı sürece, işsizler, ev kadınları, çocuklar, sakatlar, yaşlılar, emekliler, eski hükümlüler çalışma yaşamına atılmak zorunda kalacaktır. Çalışan birçok insan kazandığıyla geçinemeyince, ikinci bir iş arayacaktır. Bu insanlar bugün "kurtuluş" adına acımasız bir yaşama atılıyorlar. Bu eğilim, bundan zararlı olanlar buna karşı çıkmadığı ve yeterince güçlenmediği sürece etkili olacaktır.

Evde iş yapmayı savunanların dayandığı sav, evde boş oturmak yerine çalışmaktır. Evde boş oturma nın nedeni tembellik, çocuklar veya bakımından sorumlu bulunulan diğer kişiler, iş bulamamak veya eşin dışarıda çalışmaya izin vermesi olabilir. Hanımlara seslenen Saklambaç, olası tüm koşulları ele almıştır. Eşin kazandığı para yetmemektedir. Bu durumda ne yapılmalıdır? Eve iş alınmalıdır.

Bu öneri ilk anda sorunun çözümlüymüş gibi gözüküyor. Gerçekten de yoğun bir çalışmayla ailenin net gerçek geliri artıyor. Bunun çalışan açısından sakıncaları nerede?

İşveren bu işleri evlerde yaptırmasa, kendi işyerinde hizmet akdi ile çalıştırdığı işçilere yaptırarak. Bu durumda işçiyi İş Yasası ile sağlanan belirli güvenceleri vermek, ödemeleri yapmak zorunda. İşçilerin ayrıca bir sendikada örgütlenip, toplu iş sözleşmesi ile yeni bazı haklar elde etmeleri de mümkün. Evde çalışma yaygınlaşınca, işveren İş Yasası, Sosyal Sigortalar Yasası, Sendikalar Yasası ve Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası'nın getirdiği tüm yükümlülüklerden kurtuluyor. İşçinin ödeyeceği vergilerin ve Sosyal Sigortalar Kurumu'na işçi ve işveren tarafından yatırılacak primlerin bir kısmını işçiyi veriyor. Geri kalanını kârına ekliyor.

İşçi, yaptığı işten parça başı bir ücret aldığından kendisini yıpratırcasına çalışıyor. Para gereksinimi arttıkça çalışmanın yoğunluğu ve süresi artırılıyor, evdeki çocuklar ve yaşlılardan beklenen katkı yükseliyor. Ailenin geliri arttıkça, işveren parça başına yaptığı ödemeyi azaltıyor (veya anflasyon karşısında arttırmamakla yetiniyor). Bir çıkmaz döngüye giriliyor. Bunun sonucunun, İngiltere'de 18. ve 19. yüzyılda işçilerin yaşamına ilişkin olarak yazılanlardan pek de farklı olmayacağı kamsındayım. İnsanlar genç yaşta, günde 14-16 saat çalışmaktan bitip tükenecek. Çocuklar çocukluklarını bilemeyecek, yaşlılar yaşlılıklarını. Bir lise öğrencisinin sinemaya

gitmesinin alternatif maliyeti örneğin, yüz düğme dikimi veya yirmi beş pantolon teğeli temizleme olacak. Aile-içi ilişkiler alabildiğine yıpranacak. Bu yoğun çalışma ruh hastalıklarına olduğu kadar, iş kazaları ve meslek hastalıklarına da yol açacak. Ancak bu yapı içinde kazaya uğrayan veya hastalanan kendi parasıyla tedavi olmak zorunda kalacak, çalışmadığı sürede kendisine bir ödeme yapılmayacak.

Ayrıca, bu şekilde çalışma yaygınlaştıkça, küçük ve büyük işyerlerinin bu tür işçi çalıştırma eğilimleri (daha ucuz maliyet nedeniyle) doğal olarak gülenecek. İşsizlik böylece daha da artacak. Bazı "girişimci" ev işçileri, taşarınlaşarak ev işletmeleri oluşturacak. Böylece Friedman'ın "özgür" seçimi bir ölçüde gerçekleşecek ve tüm tüzel korunmanın ve dayanışmanın dışında, insanların güneş altındaki bir gibi eridiği bir işleyiş yaygınlaşacak.

Bu gelişim, kaçınılmaz olarak işçi sendikalarını da zayıflatacak. İşveren karşısındaki tek tek çaresiz insanlar bir araya gelemeyecek.

Hong-Kong'daki dul kadının sözlerini anımsayalım. "Ben çalışmasam açlıktan öleceğim," diyordu. Giderek yaygınlaşan eve iş verme sisteminin varacağı yer, umarım Hong-Kong olmaz.

Eve iş verme uygulaması, özellikle belirli malların üretiminde, küçük ve orta büyüklükteki işverenlerin denetiminde hızla yayılacaktır. Friedman'ın işçilere ilişkin politikasında madalyonun bir yüzü eve iş verme, diğer yüzü serbest bölgelerdir. Her ikisi de çalışanları işin bugüne kadar elde edilen hakların yitirilmesidir. Ancak birbirinden ayrı evlerde çalışanların kendi başlarına bir şeyler yapabileceklerine veya bugünkü koşullarda örgütlenebileceklerine inanamıyorum.

Bu durumda kanımca tüm görev sendikalara düşüyor.

Sendikalar, kendi temellerini hedefleyen eve iş verme ve serbest bölge uygulamalarını, başka ülkelerin de deneyimleri ışığında ele almalı ve işçilerin çıkarları doğrultusunda kamuoyu oluşturmalarıdır. Ayrıca, evlerdeki çalışmayı hizmet akdinin bir biçimi olarak değerlendirecek tüzel değişiklikler için öneriler sunmalı, girişimlerde bulunmalıdır. Evlerde çalışmak zorunda olanların mevcut yasaların korunması altına alınması ve kendi alanlarındaki sendikalarla bağlarının kurulması, sözü edilen sakinlerin önemli bir kısmını ortadan kaldırabilir.